

Zřejmě nejčastěji využívanými produkty v rámci psychodiagnostiky jsou kresby. Předchozí pasáže upozorňují, že ostatní by neměly zůstat neprávem opomíjeny, jádro této kapitoly se však bude věnovat právě problematice diagnostického využití kresby v různých kontextech a pro různé účely.

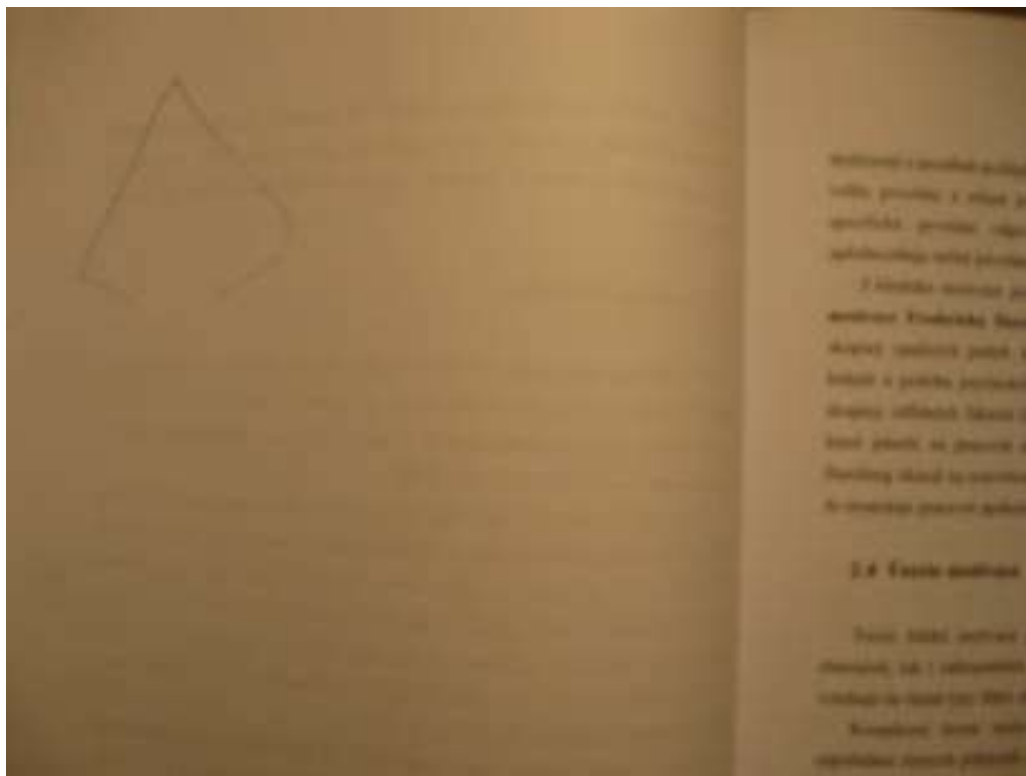
7. 2 Kresebné metody

V naší současné společnosti je výtvarný projev velmi živou součástí kultury. Kromě toho, že máme instituce, které se specializují na prezentaci špičkových výtvorů, že epochy kulturního vývoje bývají definovány mj. převládajícími výtvarnými styly a že téměř v každé domácnosti i instituci „visí“ nějaký výraz ikonické estetiky (Zrzavý, Mucha; obvykle reprodukce) nebo symboliky (státní symboly, tvář představitele státu) nachází tento fenomén výraz i v tom, že spontánní aktivní výtvarný projev je vlastní již velmi malým dětem a často se rozvíjí takřka paralelně s rozvojem řeči.

Je tedy pochopitelné, že kresba (podobně jako hra) se považuje za dobrý ukazatel psychického vývoje. Znaky kresby svědčí o rozvoji kognitivních i motorických funkcí, Podobně jako řeč je však kresba jako výrazový prostředek i nositelem obsahu – kresbou lze sdělovat myšlenky, ale i pocity, přičemž tento jazyk je velmi subjektivní, symbolický a – doslova – obrazný. První (vývojový, normativní) výklad kresby je možné kvantifikovat a do značné míry vytvářet populační normy; druhý výklad je však individuální, závislý na znalosti osoby i kontextu, a ač tak některé systémy výkladu kresby činí, nelze zůstat jednoduše u pojetí univerzálních „znaků“. Kresbu je rovněž vhodné propojit s pozorováním (validita výkladu se tak zvyšuje např. o informace o průběhu tvorby, o motivaci, jistotě...) a s inquiry, které nám umožní získat o kresbě dodatečné informace a upřesnit případné vlastní hypotézy.

Cvičení 7.1: Pokuste se domyslet okolnosti vzniku a význam následujícího obrázku. Pokuste se říci více o autorovi, jeho úmyslech a motivech. Řešení najdete na konci kapitoly, nebuďte ale netrpěliví, své úvahy si zaznamenejte a podělte se o ně s ostatními.

Švancara a Švancarová (1974) formulovali následující propozice včetně doporučení, jak ke kresbě přistupovat:

- a) pro předškolní děti a část dětí mladšího školního věku je kresba hrou.
- b) používáme jednotných formátů papíru a jednotného malířského materiálu.
- c) zaznamenáváme důležité údaje (datum, stupeň adaptace, laterality, držení tužky, otáčení kresebné plochy).
- d) v individuální diagnostice se opíráme především o kresby, jejichž vznik jsme sledovali.
- e) při diagnostice zařazujeme kresbu z hlediska vývojové úrovně a z hlediska neobvyklých znaků.
- f) kresbu chápeme jako výsledek činnosti, která je ponejvíce multidimenzionální. Tato činnost může, ale nemusí být polem projekce intenzivních zážitků.
- g) kresba by neměla být jediným východiskem projektivní interpretace.
- h) kresba může být indikátorem tvořivých schopností i patologických procesů, a to funkčních i organických.
- i) kresba je spolehlivým ukazatelem rozumového vývoje.

Vývojová diagnostika kresby je relativně neproblematická. Za obvyklých podmínek je z úrovně kresby patrná vývojová úroveň kognitivních funkcí (vnímání) i motorické koordinace. Využívá se proto například při screeningu školní zralosti. Je ale třeba upozornit, že se nejedná o bez výjimky spolehlivý a dostačující ukazatel úrovně psychomotorického vývoje úrovně a propracovanost kresby může být ovlivněna situací (objektivní faktory: nejsou vhodné podmínky, špatné kreslířské náčiní; subjektivní faktory: dítě není optimálně koncentrované, motivované, odpočaté) i mimointelektovými faktory (postižení hybnosti, organicitá, smyslové postižení, autismus, odlišné sociokulturní zázemí s nedostatkem příležitostí k procvičování kreslení).

Cvičení 7.2: Vzpomeňte si nebo vyhledejte v materiálech z vývojové psychologie fáze vývoje kresebného projevu v raném věku – od počátku po školní věk). Pokuste se získat kresby postavy alespoň od jednoho dítěte/dospívajícího ve věku do 15 let. Můžete využít kresby, které jste již dříve pořizovali do vývojové psychologie. Kresby by měla být optimálně provedena tužkou tvrdosti B2 na papír formátu A4. Základní instrukce pro menší děti zní: „namaluj pána“ (genderově korektní je i varianta „namaluj paní“, ale vzhledem k tomu, že dítě pak může většinu postavy zahalit do jednodolných „šatů“, což komplikuje vyhodnocování, je vhodné doplnit i „namaluj pána“). Dítě byste při kresbě měli pozorovat (přípustné výjimky: kresby ze sbírky nebo portfolia od jednoho dítěte v různém věku; kresby dětí se speciálními vývojovými podmínkami nebo speciálními potřebami). Kresbu se pokuste vyhodnotit podle systému Goodenoughové (viz níže) a výsledky konfrontovat s tím, co je vám o dítěti i o kontextu kreslení známo.

Příloha: **TEST KRESBY POSTAVY – HODNOCENÍ**

podle F. Goodenoughové (1926), česká adaptace J. Šturma, M. Vágnerová (1982) – standardizace pro 3,5 – 11 let

Za každý přítomný obsahový nebo formální prvek připište jeden bod

A. obsahové charakteristiky kresby

- trup – jakékoli dvojdimeznionální znázornění. Pokud hlava s trupem splývá, musí být nakreslena čára oddělující hlavu
- krk – jakékoli jasné dvojdimeznionální znázornění krku jako odlišení hlavy a trupu
- ústa – jakýkoli jasný způsob vyjádření
- nos - jakýkoli jasný způsob vyjádření

- detaily očí – jakýkoli jasný způsob znázornění obočí nebo řas. Obočí je většinou oblouček nad okem, řasy jsou často znázorňovány jako řada čárek vycházejících z obrysu oka.
- detaily očí II - pokud je panenka jako tečka jediným znázorněním oka, neuznává se. Musí být znázorněna v obou očích, jestliže jsou obě nakresleny.
- vlasy I – jakýkoli způsob znázornění vlasů (stačí čmáranice na temeni hlavy).
- vlasy II – musí být lepší než čmáranice, více než jen na obvodu hlavy, obrys hlavy nesmí být vidět.
- paže – jakýkoliv způsob znázornění obou paží, pouze prsty nestačí. U úplného profilu, kde druhá paže není viditelná, ale kde ji lze předpokládat, možno skórovat kladně.
- prsty – jakýkoliv jasný způsob znázornění prstů. Musí však být nakresleny u obou rukou, jsou-li obě vidět.
- prsty ve správném počtu – na každé ruce musí být 5 prstů. Na jedné pouze v případě, že je vyznačena jen jedna. Pokud jsou nakresleny obě ruce, ale jedna je částečně zakryta, může být bod uznán na základě ruky, která je viditelná.
- chodidla nebo boty – jsou-li vidět obě nohy, musí být na obou nohou. Kladně hodnotíme i jednodimenzionální hákovité znázornění nebo pouhé prsty u nohou.
- oděv I – jakékoli jasné znázornění oděvu. Běžně řada knoflíků nebo klobouk umístěný spíše nad hlavou než na hlavě. Pupek nehodnotíme. Vyčmáraní trupu skórujeme kladně.
- oděv II – alespoň 2 součásti oděvu, které jsou neprůhledné (klobouk musí být na hlavě a ne nad hlavou. Pouhé knoflíky skórujeme mínusem).
- oděv III – jakékoliv úplné zřetelné znázorněné oblečení, celou kresbou nesmí prosvítat tělo. Musí být znázorněny rukávy, nohavice i boty. Oděv nemusí být ozdoben (přeplněn detaily).

B. formální zpracování

- proporce hlavy – hlava je menší než polovina trupu a větší než desetina trupu.
- profil – hlava, trup a nohy musí být znázorněny v profilu a bez podstatné chyby (hlava správně v profilu nestačí).
- dvojdimenzionální nos – rovná čára, kružnice nebo čtverec nebereme v úvahu
- proporce oka – vodorovný rozměr oka musí být větší než svislý. Je nutné také zachovat proporce u obou očí – s výjimkou profilu, kde druhé oko není nakresleno, tam stačí vystižení proporcí u nakresleného oka.
- připojení paží – obě paže jsou připojeny k trupu, ke krku nebo ke spojnici hlavy a trupu. Je-li vynechán trup, skórujeme nulou. Stejně hodnotíme i paže, které jsou připojeny k nohám.
- připojení paží k trupu ve správném místě – v bodě, který lze označit jako ramena. Pokud je správně připojena jen jedna paže, nehodnotíme. Neskórujeme ani připojení paží uprostřed trupu.
- paže nejsou upaženy – každá paže musí s trupem svírat úhel menší než 90 stupňů
- ramena – jsou spolehlivě vyznačena, skórování je spíše přísné. Elipsovité tvar ramen a čtvercový, obdélníkový, kulovitý či elipsovité tvar trupu je nula bodů.
- dvojdimenzionální paže – obě paže jsou nakresleny dvojrozměrně, délka je větší než šířka.
- proporce paží – obě paže jsou přibližně stejné dlouhé jako trup (měříme od místa připojení paží k trupu). Pokud jsou paže jednodimenzionální, stačí zhodnocení jejich délky.
- symetrie paží – obě paže jsou přibližně stejné dlouhé i široké. Hodnotíme jen u dvojdimenzionálního provedení, jinak je hodnocení nula.

- kloub lokte – ostrý, znatelný ohyb uprostřed paže nebo jasné zakřivení. Stačí i jedna paže takto znázorněná.
- dvojdímní prsty – délka musí být větší než šířka. Jestliže je viditelná jen jedna ruka, skórujeme podle ní. Kritérium musí splňovat všechny viditelné prsty.
- trup – délka je větší než šířka, měření provádíme v místech největší výšky a šířky. Pokud jsou oba rozměry stejné, hodnotíme nulou (rozdíl je většinou zřejmý již na první pohled). Trojúhelníkový tvar hodnotíme nulou.
- připojení nohou k trupu – platí, jestliže jsou připojeny obě nohy
- dvojdímní nohy – obě nohy jsou nakresleny dvojrozměrně, délka je větší než šířka (chodidla mohou být znázorněna jakkoli).
- proporce nohou – délka obou nohou nesmí být menší než délka trupu a větší než dvojnásobek délky trupu. Šířka dolních končetin musí být menší než šířka trupu (pokud jsou nohy jednodímní, stačí zhodnocení jejich délky).
- symetrie nohou – obě nohy jsou přibližně stejně dlouhé a široké. Hodnotíme jen u dvojdímního provedení dolních končetin, jinak skórujeme nulou. Hodnotíme spíše striktně.
- proporce chodidla – chodidlo je dvojdímní, délka je větší než šířka. Chodidlo nesmí být příliš dlouhé vzhledem k celkové délce nohy, maximálně polovinu délky nohy. Toto kritérium musí platit u obou chodidel, pokud jsou obě vidět. Kyjovitá chodidla hodnotíme nulou.
- chodidlo je rozčleněno – zřetelné oddělení podpatku boty nebo paty. Pokud jsou vidět obě chodidla, musí platit u obou chodidel.

věk a odpovídající bodové ohodnocení:

3 roky -2

4 .....- 6

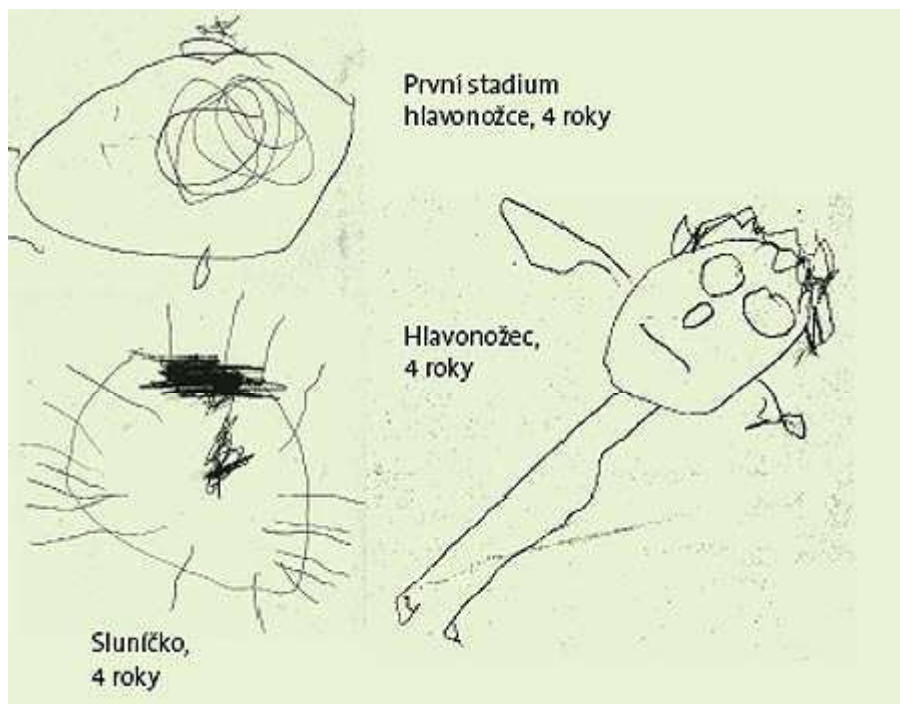
5 .....- 10

6 .....- 14

7 .....- 18

Pozn.: na kresbách od dospívajících zhruba od 11 – 12 let může být patrné, že nezískávají více bodů; je to tím, že část z nich ztrácí motivaci kreslit, stydí se, kresbu více stylizují. I to je zajímavé zjištění k demonstraci limitů využití metody.

Ukázka: raná stadia kresby (včetně postavy)

Normativní a projektivní přístup ke kresbě

Kromě tohoto způsobu hodnocení kresby (nazvěme jej pracovně „normativní“, neboť jednak má podobně jako jiné testové metody normy a bodovým hodnocením jasně označuje, co je úspěšné řešení zadání), existuje i možnost práce s kresbou jako s metodou projektivní. Může vyjadřovat nejen kreslířskou úroveň jako indikátor úrovně psychomotorického vývoje, ale upozorňovat i na charakteristiky osobnosti nebo životního kontextu autora.

Důležitý rozdíl je ale v tom, že znaky úrovně „technického“ zpracování kresby úroveň psychomotorického vývoje a jeho odchylek přímo vyjadřují, *znamenaají*, zatímco obsahové znaky v kresbě něco „projektivního“ znamenat *mohou*.

Cvičení 7.3: Vyberte kresbu postavy, se kterou jste pracovali v předchozím cvičení, a pokuste se ji vyhodnotit vzhledem k systému projektivního hodnocení K. Machoverové (viz níže). Opět konfrontujte své závěry s tím, co je vám o dítěti známo.

Předpoklady K. Machoverové o kresbě postavy:

Velikost postavy

- velmi malé postavy kreslívalí děti úzkostné, s pocity nejistoty a nedostačivosti, s neurotickými rysy;
- velké postavy se objevují u dětí se sklonem k silnému sebeprosazování, agresivitě, vůbec dětí s výchovnými potížemi (je třeba vyloučit organické postižení CNS, často kreslívalí tak velkou postavu, že se jim ani nevejde na papír);
- obecně může být nápadnost ve velikosti nakreslené postavy signálem určitých potíží v sebepojetí a ve vztazích s prostředím, kde dítě žije.

Kvalita čar

- slabé, nejisté, črtané či přerušované čáry, stínování, začernění, nápadně mnoho oprav a škrtání nebo gumování svědčí pro úzkost, depresi, vnitřní napětí a nejistotu
- v některých případech je důležité i to, ve kterých částech postavy se tyto znaky vyskytly
- kvalita obrysových čar může odrážet velikost psychické bariéry mezi subjektem a prostředím. (Tato bariéra může být vyjádřena i jinak, např. tak, že dítě nakreslí postavu za plotem.)

Chybění podstatných částí těla

- hlava, trup, končetiny, rysy obličeje - vyskytuje se u inhibovaných dětí s adaptačními potížemi, které se cítí bezmocné, bezradné, vyčerpané, s pocitem prázdnoty
- Tento znak bývá projevem apatie či depresivního ladění, vyskytuje se např. u schizofreniků, v menší míře u neurotických dětí

Hlava nápadně malá nebo asymetrická

- s nápadnostmi obličeje ⇒ může být výrazem citové nerovnováhy, komunikačních a adaptačních obtíží
- např. zvýrazněné oči bývají ve vztahu k paranoidním rysům
- zvýrazněné zuby lze najít u agresivních dětí
- prázdné oči mohou znamenat poruchu vztahů s okolním světem
- nápadně malé detaily obličeje mohou svědčit o úzkosti

Diskutujte s kolegy o tom, zda vidí stejné znaky („prázdné oči“, „nápadně malé detaily obličeje“) jako vy. Všímejte si rozdílných hodnocení kresby a/nebo rozporů mezi kresbou a dalšími informacemi. Pokuste se vyjádřit procenty, nakolik vám přijde znakový systém spolehlivý. Svůj závěr zdůvodněte.

Mautnerová (2010, s. 11 - 13) shrnula u nás nejpopulárnější východiska při hodnocení znaků rizika ohrožení týráním nebo zneužíváním takto:

Podle Petersonové a Hardina (2002, s.17) má využití kresby v případě syndromu CAN několik výrazných výhod:

- kreslení dětem umožňuje postupně vyličit prožitek tak, jak jim to vyhovuje, a proto je zaujme snadněji než rozhovor s dospělým,
- stále více prací dokazuje, že děti cítí nevědomou potřebu znovu si odehrát trauma, které prožily. Odehrávání v umělecké formě a ve hře je zdravé a pozitivní,
- kreslení umožňuje uvolnit napětí, neboť mentální energie dítěte je přesměrována od zvládání silných emocí k soustředění na jejich výtvarné vyjádření,
- díky tomu dítě může své trauma nově pochopit a nahlédnout je z jiné perspektivy,
- nad tím, co dítě nakreslilo, se lze později společně zamyslet s ostatními, kteří zažili stejnou situaci.

Koppitzová (1966) zdokonalila bodovací systém Goodenoughové a uplatnila jej na dětech s emočními a psychickými problémy. Kvantifikovala 30 různých indikátorů (např. chybí krk, chodidla, krátké paže, zuby, šilhající oči, maličká hlavička apod.). V kresbách dětí, u nichž byly zjištěny neuspokojivé osobní vztahy a citové problémy, se těchto 30 emočních indikátorů objevilo častěji, než v kresbách normálních dětí. Při porovnání 76 zdravých dětí ve věku od pěti do dvanácti let se shodným počtem stejně starých dětí z psychiatrické kliniky bylo u normálních dětí zjištěno 22 emočních indikátorů, kdežto u hospitalizovaných dětí se jich objevilo 166. Navíc 58 ze 76 zdravých dětí nenakreslilo vůbec žádné indikátory. ...

Indikátory pohlavního zneužití v kresbách

Dětské oběti incestu mají málo vyvinuté ovládnání impulsů a ve svých kresbách zobrazují pohlavní znaky různoroději. S pomocí kritérií, která stanovila Koppitzová, se Hardin (2002) pokusil identifikovat indikátory, odlišující pohlavně zneužitá děti (ve věku od 6 do 10 let) od emočně narušených a normálních dětí ve stejném věkovém rozpětí.

Prohlédl celkem 842 dětských kreseb lidské postavy ze tří různých skupin. V první skupině bylo 341 dětí, u nichž bylo potvrzeno pohlavní zneužití. Druhá skupina zahrnovala 252 dětí, které se ocitly v klinické péči kvůli emočním či behaviorálním problémům. Třetí skupina 249 dětí pocházela z běžné populace. Studie zkoumala počet a typ sexuálních indikátorů, přítomných ve všech skupinách dětských kreseb lidské postavy. Sedm sexuálních indikátorů se vyskytovalo výrazně častěji v kresbách pohlavně zneužitých dětí: explicitně vyvedené genitálie, zakryté genitálie, vynechání genitálních partií, vynechání střední části postavy, opouzdření, dokreslené ovocné stromy a postava opačného pohlaví než je dítě, které obrázek nakreslilo. Už přítomnost pouhého jediného z těchto indikátorů by měla upozornit na možnost pohlavního zneužití, a proto by měla následovat cílená lékařská prohlídka a pohovor s dítětem.

Indikátory tělesného týrání v kresbách

DiLeo (1970) stanovil několik indikátorů, jež se objevují ve výtvarných pracích tělesně a citově týraných dětí. Patřily k nim rozmetané části těla, groteskní, bizarní postavy, čmáranice přes nakreslenou postavu, přílišné stínování a strnulé robotické postavy. Dalším indikátorem mohou být například pilové/vyceněné zuby a X místo očí

Ukázka: nahodile vybrané kresby postavy. Pokuste se najít indikátory emoční nestability, popř. znaky, považované uvedenými autory za indikátory pohlavního zneužívání nebo týrání. Nakolik považujete své případné podezření za opodstatněné? Co kromě kresby byste museli mít k dispozici, abyste mohli své hypotézy přijmout nebo vyvrátit?

Bystřejším jistě neuniklo, že znakový výklad je místy poněkud přísný; chybějící krk je např. možné považovat za zvláštní rys kresby až od věku, kdy děti krk kreslí (nikoli např. u kresby hlavonožce). Pilovém zuby mohou být projevem stylizace obrázku do určité nálady. Explicitní vyvedení nebo retuš v genitální oblasti může být projevem raných sexuálních zájmů ve falickém období. Pokud je na základě přítomnosti jednoho rizikového znaku v kresbě indikováno lékařské vyšetření, popř. předběžná opatření k izolaci dítěte od potenciálního pachatele, je otázka, zda teprve v tento moment nezačíná (zvláště v případech falešné positivity) skutečná traumatizace.

Příklad: Dítě mladšího školního věku bylo na základě předběžného opatření umístěno do institucionální péče mimo rodinu. V odůvodnění sociální pracovnice dané instituce mj. psala, že namalovalo dům na kopci bez cesty a se zamřížovaným oknem, „což znamená...“. Malá míra pochopení principu projektivity a jeho rozdílu vůči znakovému výkladu může vést k většímu spoléhání

na metodu, než na vlastní rozum. Dotyčné dítě pocházelo ze sociálně slabší rodiny, žijící na ubytovně. Jak by měla vypadat jeho kresba „domu“?

Projektivní potenciál kresby lze zvyšovat tím, že se zadávají různá prototypická (strom, dům, loď), vztahová (tři stromy, rodina) a/nebo fantastická témata (začarovaná rodina, snový strom). Zvláště u témat „ne-realistických“, fantastických je důležité zabývat se symbolickou hodnotou (individuálním významem) kresby.

Těmito metodami se zde zabývám v kontextu užití metod; pro zájemce doporučuji např. materiály ke kresbě stromu včetně ukázek systematického znakového vyhodnocování, které jsou dostupné z portálu RVP na adrese <http://dum.rvp.cz/materialy/baum-test.html>

Znakový a symbolický výklad kresby

Rozdíl mezi znakovým a symbolickým výkladem spočívá v tom, zda prvkům kresby přikládáme univerzální nebo individuální význam, resp., jaký druh významu se rozhodneme v kresbě hledat. Znak je něco srozumitelného všeobecně –např.jazyk nebo písmo je systémem znaků, které něco označují univerzálně a umožňují tak dorozumění. V kresbě mohou např. ústa „do podkovy“ skutečně značit smutek nebo podobnou negativní emoci. Symbol sice také nese význam, ale bývá to spíše význam individuální, součást sítě osobních konotací (viz oddíl. o psychosémantice; výstižný je také rozdíl mezi nomotetickým a idiografickým přístupem – viz kap. 2). Např. ovocný strom v kresbě může „symbolizovat“ odkaz na konkrétní zážitek, potřebu kresbu oživit, doplnit, přidat k postavě „měřítko“,doplnit prvek příběhu... Cestou, jak se k tomuto druhu významu propracovat, může být zdařilá inquiry, časté ale je, že symbolický význam není plně reflektovaný ani ze strany autora kresby. Symbolický význam nemusí být se znakovým v rozporu; symbol může vyjadřovat i více rozporuplných významů (např. více kreseb stromu od jednoho autora/jedné autorky může být naprosto rozdílných, vyjadřují tak různé aspekty prožívání).

V praxi se setkáváme s velmi různorodými přístupy, které buď intenzivně vytěžují potenciál metod, nebo směšují jejich nomotetické a idiografické, znakové a symbolické využití. Příkladem ne zcela dobré praxe je, pokud jsou např. frekventanti některých arteterapeutických kurzů poučováni, jak by měli kreslit to či ono, aby kresba „vypadala zdravě“. Zdraví nelze navodit tím, že se vyhneme projevům „nemoci“ (podobně jako se neuzdravíme z nachlazení, když setřepeme teploměr).

Příklad intenzivní práce se symbolickými významy přináší např. L. Běťák ve svém textu o metodě kresby „stromu a snového stromu“ (2008)

„Zajímá nás tedy nejen strom, ale i „nějaký úplně jiný, nejspíše snový strom“.

Termín „jinakost“ nemá samozřejmou konotaci. Atribut „odlišný“ či „jiný“ je závislý na „tento“ a „takový“, vždy se vztahuje k něčemu *jinému*. Označit to jiné jen jako *opositní* by však bylo neoprávněně omezující, protože „jinakost“ může být k „tomuto“ také *komplementární* (Papadoupoulos, 1984). Jestliže se zbytek připojí k existující části, může být dosaženo celosti, úplnosti, ale jestliže se zbytek ponechá stranou, potom výsledkem bude separace, oddělení (Papadoupoulos, 1984) (Běťák, 2008, s. 146-147).

Toto poněkud abstraktní vyjádření vysvětlují připojené kazuistiky. Jednu z nich si jako příklad „neinterpretativní práce s motivem stromu“ uvedme.

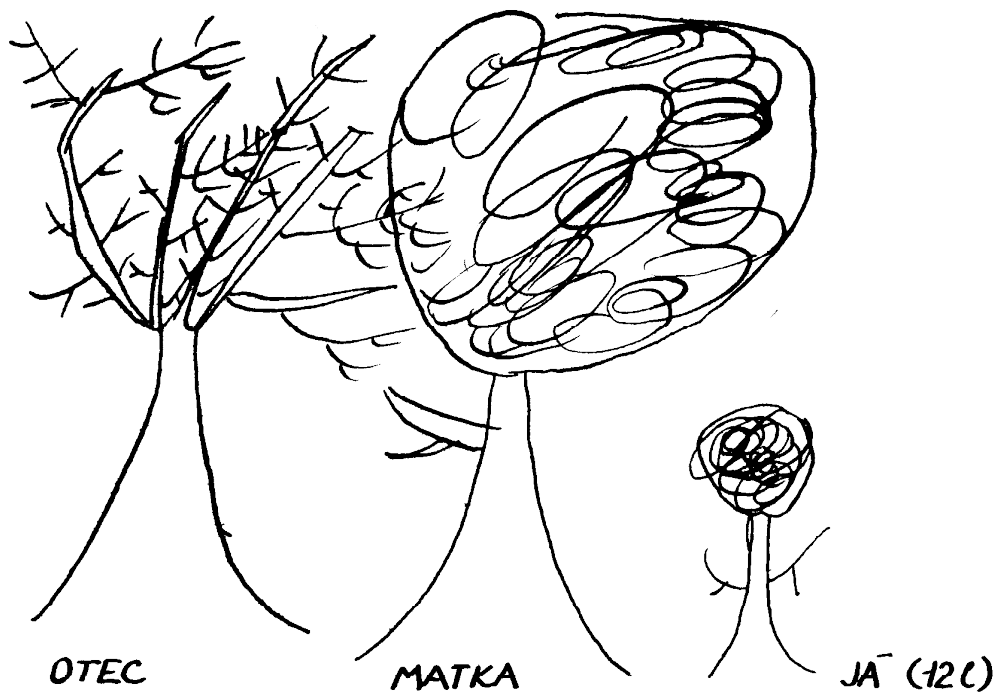
12-letá dívka s dobrým rodinným zázemím, která trpěla nočními děsami a flashbaky traumatické situace poté, co byla obětí pokusu o znásilnění... kreslí strom a snový strom (*pozn. pro špatnou kvalitu reprodukce stručně popisují: „strom“ je relativně vitální, ovocný, s jasným terminálem a mnoha větvemi, ale i se zvrásněnou borkou a jizvou po odříznuté větvi; „snový strom“ představuje „vrba“ s převislými větvemi nejasně vyrůstajícími z „hlavy“, bez znatelné paty kmene a místa, odkud by vyrůstala, rovněž s jizvou po odříznuté větvi na kmene*). První strom popisuje jako ovocný, mívá v létě jablka, druhý nemívá plody a roste u vody. Po vybídnutí, aby se pokusila povědět příběh či pohádku o svých dvou stromech, se rozvinul bohatý symbolický proces. Děvče v pohádkových příbězích s dojemnou působivostí zobrazuje nejen ohrožení, ale i mobilizaci vnitřních zdrojů a pomocníků k záchraně a zpracování ohrožení. ...

Oba nakreslené stromy jsou jak vidno velmi odlišné. Oba mají společné zranění – každý na jiné straně. Smutek je zřetelněji vyjádřen teprve u druhého, „snového“ stromu. Na imaginativní rovině mohlo děvče svůj traumatický zážitek „napravit“, *wiedergutmachen*. Příběhy oplývají bohatým symbolickým materiálem, mají abreaktivní charakter a jak ukazuje katamnéze, jsou i prognosticky významné. ...
Terapeutická situace zde dovoluje, aby imaginativní dění klientku nezatížilo neúnosným způsobem a nedošlo k retraumatizaci – jde o vlastní vyprávění při otevřených očích, bezpečné a bez hlubší regrese, zpracování evidentně započalo už při kresebném zpracování a vlastní vyprávění vycházelo z něj (Běťák, 2008, s. 146-147).

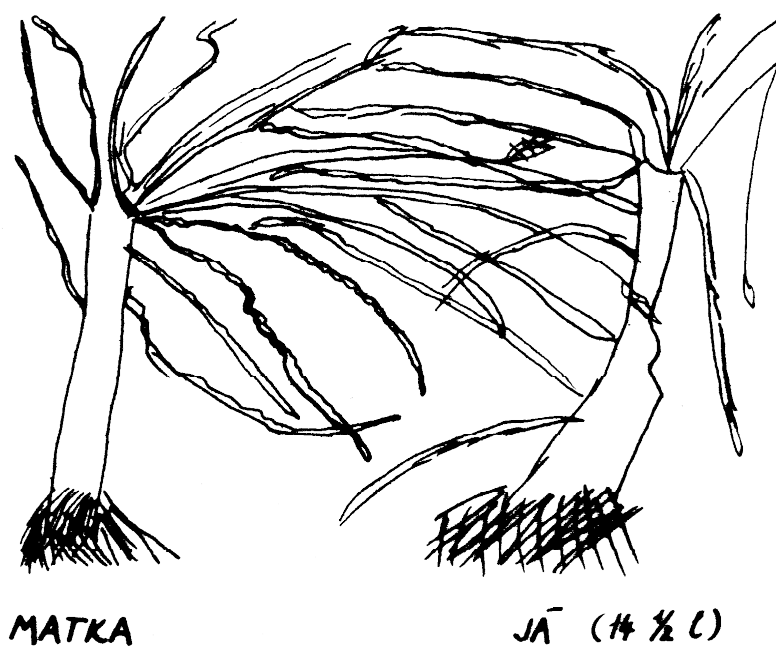
Alespoň stručně se seznámme s možnostmi dalších kresebných metod:

Čeho si můžete povšimnout v následujících kresbách na téma „tři stromy“? Jaký je jejich projektivní potenciál?

2

8

Varianta ke cvičení s kresbou postavy: K osobním strukturám významů – kresba rodiny a začarované rodiny (dle Z. Matějčka a I. Strobachové)

Instrukce: „Nakresli vaši rodinu“ a „Představ si, že přišel kouzelník a začaroval vaši rodinu do zvířátek. Ty můžeš to kouzlo zrušit, když namaluješ, jak by tvoje rodina vypadala jako zvířátka. Přidejte poznámky k tomu, jak dítě kreslilo, a stručný záznam komentářů dítěte (tzv. inquiry - na co se doptáte) i svých nápadů ke kresbě. Komentáře by měly obsahovat údaj o věku a pohlaví dítěte, o Vašem vztahu k dítěti (vlastní dítě, příbuzný, dítě známých, žák/yně...), popř. o povaze jeho případných potíží, o tom, co v kresbě koresponduje s tím, co je vám o dítěti známo. Při zadávání i interpretaci se můžete inspirovat tímto článkem <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=7168> .

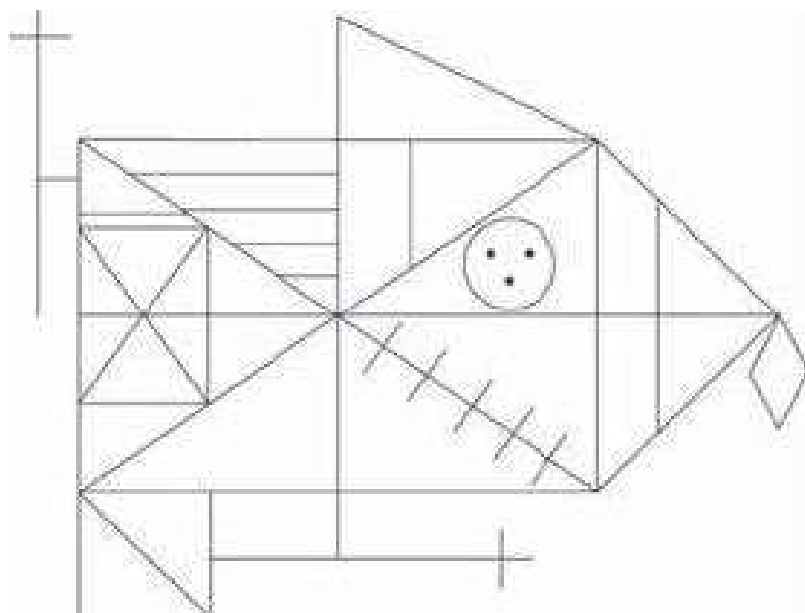
Další možná využití kresby

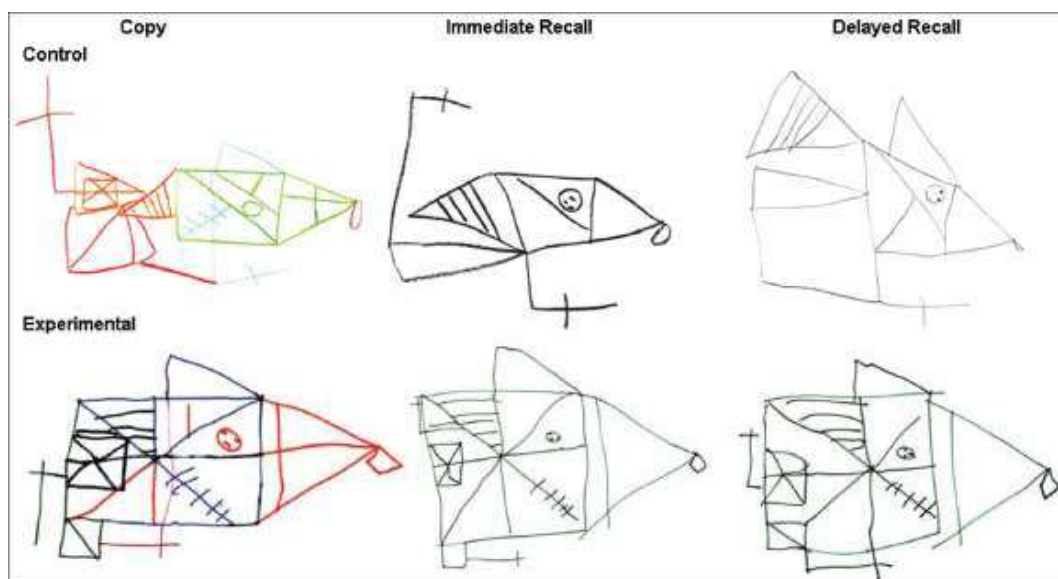
Kresebné postupy je možné využít i jako „icebreaker“ k navození vyprávění (např. při narativním rozhovoru), např. s pomocí metody „čára života“.

Obkreslování předloh je důležitou součástí testů organicity.

Pomocí kresby lze testovat paměť (např. tzv. Reyova figura – proband napřed sleduje předlohu, pak s různým časovým odstupem již po paměti kreslí, co si zapamatoval).

Obrázky: Rey-Osterriethova komplexní figura (předloha a vybavení u dvou probandů)

Řešení ke cvičení 7.1: Vůbec první grafický projev dívky ve věku necelých 13 měsíců. Kontext kresby: dívka se zmocnila tužky a bakalářské práce, do níž si její otec – oponent dělal měkkou tužkou poznámky. Koncept nedokončila, byl jí zabaven matkou v průběhu tvorby. Význam: patrně experimentace, možná počátky hry na bázi imitace (ve stejné době začínala i „vařit“ a artikulovat první slova). Význam kresby: patrně žádný – projev nahodilého čárání, ačkoli tvar je pozoruhodně pravidelný. Inquiry nebylo možné provést pro nízký stupeň rozvoje řeči, odpovídající věku dítěte. Názor otce, že jde o projev empatie, považuji zpětně za projekci rodičovské nekritičnosti, ačkoli jsem byl na dceru hrdý. Výtvar byl po zdokumentování vygumován kvůli riziku dezinterpretace čtenáři neznalými kontextu.

Kontext je totiž... inu kontext.

9 Sociometrie, posuzování sociální pozice a zázemí

Přestože oblast sociálního fungování je studentům sociální pedagogiky přirozeně velmi blízká, špatnou zprávou je, že v rámci pedagogické diagnostiky a psychodiagnostiky je oproti individuální diagnostice oblastí poněkud opomíjenou. V posledních letech je však oblastí rychle se rozvíjející. V této kapitole se proto seznámíme s několika rozdílnými postupy. První se zaměřuje na strikturu skupiny a pozice jejích členů (sociometrie), a to buď formou kvantitativní (dotazník SORAD), nebo volnou orientační formou doplňování osob do schématu. Tímto způsobem je možné posuzovat